

Ruotsalaiset vuorimiehet rakentamassa ”Pietarin Falunia” Pitkärantaan 1879–1904

Jussi Roms

Pitkärannan kultakausi

Laatokan rannalla Impilahdella sijaitsevaan Pitkärantaan saapui vuoden 1880 aikana viitisenkymmentä ruotsalaista vuorimiestä. Tästä alkoi 25 vuotta jatkunut ketjusiirtolaisuus muutaman Bergslagenin vuoriteollisuuspaikkakunnan ja Pitkärannan välillä. Ruotsalaisten vuorimiesten siirtolaisuus Suomeen 1800-luvulla ei ollut mitenkään harvinaista, mutta Pitkärannan tapauksessa erityistä oli ruotsalaisten suuri määrä ja syntyneen tiiviin ketjusiirtolaisuusverkon kesto.

Pitkärannassa oli kaivettu malmia ensimmäisen kerran jo 1700-luvulla, mutta kaikki yritykset kaivoksen hyödyntämiseksi olivat kerta toisensa jälkeen epäonnistuneet. Paremmin malmin hyödyntämisessä onnistuttiin 1800-luvun puolivälissä, mutta tultaessa 1870-luvulle toiminta loppui taas kerran. Useimmiten kaivoksen hyödyntämistä yrittäneet olivat olleet venäläisiä, joilla oli vahvat siteet

Jussi Roms valmistuu keväällä 2005 filosofian maisteriksi Helsingin yliopistosta. Artikkelin perustuu kirjoittajan historian alan pro gradu -tutkielmaan, joka on julkaistu sähköisessä muodossa osoitteessa: <http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/hum/histo/pg/roms/>

Pietariin. Kaivoksen ja siihen liittyneet ruukit sai konkurssin myötä vuonna 1875 käsiinsä pietarilainen E. M. Meyer & Co. -pankki, jonka taustalla oli useista kansallisuuksista koostunut joukko Pietarin ulkomaalaisia liikemiehiä.

E. M. Meyer & Co. päätti käynnistää pääasiassa kuparia tuottavan kaivoksen uudestaan vuonna 1879, ja koska pankki halusi siitä tehokkaan ja modernin, palkkasi se konsultikseen aikansa huomattaviin vuoriteollisuuden asiantuntijoihin kuuluneen suomalaisen Hjalmar Furuohjelm. Saksan Freiburgin vuoriateemiassa opiskellut Furuohjelm oli tieteellisten seurojen jäsen Venäjällä, Ruotsissa sekä Englannissa ja oli tutustunut kaivoksiin lukuisten Euroopan maiden lisäksi niin Siperiassa kuin Pohjois- ja Etelä-Amerikassakin.¹ Edellisenä vuonna Furuohjelm oli tehnyt valtion toimeksiannosta opintomatkan Ruotsiin.² Hän oli tuolloin erityisen kiinnostunut merkittävistä kuparikaivoksista, jollainen Suomessa oli Pitkärannan lisäksi ainoastaan Kiskon Orijärvellä. Pitkäranta oli erityisen lupaava ja monien sitä kehittämässä olevien mielissä liikkui varmasti halu saada aikaiseksi Pietarin kylkeen jonkinlainen ”uusi Falun” – suuri kupariteollisuuden keskittymä.

E. M. Meyer & Co. hallinnoi Pitkärantaa aina vuoteen 1895, jonka jälkeen kaivos oli muutamien toisten Pietarin ulkomaalaisten liikemiesten hallussa. Kaivoksen ruukkeineen hankki omistukseensa vuonna 1899 sen suurin asiakas pietarilainen Aleksandrovski-osakeyhtiö, jolloin jo vuosia jatkunut suuntaus rikastetun rautamalmien tuotannon kasvattamiseen vain kasvoi. Suuria taloudellisia riskejä ottaneen osakeyhtiön toiminta päättyi konkurssiin vuonna 1903, jolloin myös Pitkärannan kaivostoiminta päättyi. Myöhemmin Pitkärannasta tuli norjalaisen vaikutuksesta metsäteollisuuden keskus. Metsäteollisuuteen siirtymisenkin myötä Pitkäranta seurasi Falunin ja Stora Kopparbergin jälkiä.

Ruotsalaisten vuorimiesten rekrytointi

E. M. Meyer & Co.:n konsultiksi palkkaama Furuohjelm teki vuonna 1879 matkan Ruotsiin, Saksaan ja Englantiin tarkoituksenaan saada tietoa vuoriteollisuuden viimeisimmästä kehityksestä ja rekrytoidakseen Pitkärantaan parhaita ammattilaisia. Matkansa aikana hän koki ruotsalaiset vuorimiehet parhaiksi ja toteutti rekrytoinnin Falu-

nissa.³ Saattoi myös olla, että Furu-
ruhjelmilla oli Ruotsissa parhaat
suhteet, ja että sieltä oli helpoin
saada rekrytoituja. Joka tapauk-
sessa Falunin seutu oli kuparikai-
vosalan ammattitaidossa maail-
man kärkeä. Pitkärantaan vuon-
na 1880 rekrytoidut ruotsalaiset
tulivat pääosin neljän lähekkään
sijainneen kaivospaikkakunnan
alueelta: Falunista, Stora Koppar-
bergistä, Ljusnarsbergistä ja Gran-
gärdestä.

Ruotsi oli hallinnut vuosisa-
toja Euroopan kuparimarkkinoi-
ta lähes monopoliasemalla ja vas-
ta Etelä-Amerikan kuparin tuonti
1800-luvun alussa pystyi kunnol-
la rikkomaan tämän monopolin.
Ruotsin kupariteollisuus olikin
1800-luvulla suurten muutosten
edessä, mikä näkyi voimakkaasti
Falunin elämässä. Falunin seudun
lukuisia pieniä kaivoksia alettiin
1870-luvun lopussa karsia ja sa-
malla kaivoksia hallinnoinut Sto-
ra Kopparberg -yhtiö keskitti ener-
giaansa metsäteollisuuden kehittä-
miseen.

Pitkärannan ruotsalaisten vuo-
rimiesten siirtolaisuuden synty
liittyi kolmeen erilaiseen histori-
alliseen kontekstiin, jotka siirto-
laisryhmän kautta yhdistyivät li-
mittäin toisiinsa. Rekrytoijan ja
rekrytointisuhteiden osalta kysy-
mys oli jo 1500-luvulla alkanees-
ta kehityksestä, jossa pääosa Suo-
messä tarvittavista vuorimiehistä
hankittiin Ruotsista. Tämä tapa ei
ollut mitenkään muuttunut 1800-
luvulla valtiollisen eron myötä,
vaan ruotsalaiset olivat Suomen
suurilukuisin ulkomaalaisryhmä
niin absoluuttisesti kuin vuorite-
ollisuudenkin piirissä.

Rekrytoitujen näkökulmasta
siirtolaiseksi Pitkärantaan lähte-

minen taas liittyi 1880-luvun vaih-
teen suureen ruotsalaisten maasta-
muuton aaltoon, mihin Bergsla-
genin seudun vuorimiesten osalta
yhdistyi käynnissä olleen raken-
nemuutoksen luoma epävarmuus
työpaikoista. Ruotsista Pohjois-
Amerikkaan suuntautunut siirto-
laisuus lähti räjähdysmäiseen kas-
vuun Yhdysvaltoja rasittaneen la-
man päätyttyä 1879. Esimerkiksi
Pitkärannan siirtolaisuuteen liit-
tyneen Ljusnarsbergin väestös-
tä yli 12 % oli 1880-luvun alussa
lähtenyt siirtolaiseksi.⁴ Tällaisella
paikkakunnalla siirtolaisuus kos-
ketti jollakin tavalla jokaista kaik-
kien tuntiessa ainakin jonkun siir-
tolaiseksi lähteneen tai sellaista
suunnittelevan. Furuhjelmien teke-
mät rekrytoinnit osuivatkin Ruot-
sin siirtolaisuushistorian kenties
hektisimpiin kuukausiin.

Siirtolaiseksi Pohjois-Amerik-
kaan houkuttelu näkyi esimerkik-
si Falunissa hyvin voimakkaasti
arki-elämässä⁵, joten Pitkärantaan
suuntaamisessa erikoista olikin
vain kohde. Se oli kuitenkin tal-
loudellisesti Amerikkaa turvalli-
sempi, koska siellä odottivat val-
mis työpaikka ja asunto. Ruotsis-
ta lähti 1800-luvulta 1900-luvulle
ulottuneen suuren siirtolaisuuden
aikana Irlannin ja Norjan jälkeen
suhteellisesti eniten väestöä. Koko
ajanjaksona 1840-luvulta 1930-lu-
vulle siirtyi Yhdysvaltoihin yli 1,2
miljoonaa ruotsalaista.⁶ Ruotsissa
tapahtui 1800-luvun lopussa myös
paljon kaivosteollisuuteen liitty-
vää sisäistä muuttoliikettä, joka
suuntautui lähinnä pohjoiseen Kii-
runan ja Malmbergetin kaivoksil-
le. Muuttoliike alkoi suuremmassa
määrin 1890-luvulla, eli kymme-
nisen vuotta Pitkärannan siirtolai-
suuden alkua myöhemmin.⁷

Pitkärannan teollisuuden pie-
tarilaisten omistajien ja Pietari-
in suuntautuvien markkinoiden
osalta ruotsalaisten ammattilais-
ten siirtolaisuudessa oli kysy-
mys kolmannelta erilaisesta kon-
tekstistä. Pitkäranta oli nimittäin
omalla panoksellaan osa Pietarin,
suuren eurooppalaisen metropolin,
voimakasta kasvun ja myöhäis-
en teollistumisen hektistä kautta.
Tästä näkökulmasta ruotsalainen
siirtolaisuus näytti kovin erilaiselta,
kuin siirtolaiseksi lähteneiden
omasta näkökulmasta tai siitä van-
hasta vuosisataisesta perinteestä,
johon he jälkikäteen tapahtumia
katsovan näkökulmasta helpoiten
kuuluvat.

Ruotsin liike-elämänkin mie-
lenkiinto suuntautui monella ta-
valla Pietarin nopeasti kasvavil-
le markkinoille. Pietarissa olivat
jo pitkään toimineet esimerkiksi
Nobelit, mutta 1800-luvun lopus-
sa Pietariin suuntasi myös monia
muita liikemiehiä ja yrityksiä, kun-
ten puhelinmonopolinsa Ruotsis-
sa menettänyt ja uusia markkinoi-
ta etsinyt L. M. Ericsson.⁸ Pitkä-
rannan kaivoksen omistaneen E.
M. Meyer & Co. -pankin taustalla
olevista liikemiehistä Pitkärannasta
vastasi käytännössä ruotsalai-
nen Carl Winberg.

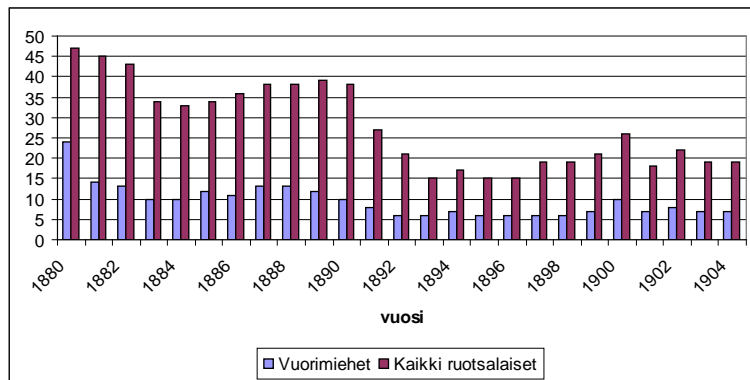
Ruotsalaisten 25 vuoden ketjusiirtolaisuus Pitkärantaan

Pitkärannassa ruotsalaisia odotti-
vat johto- ja asiantuntijatehtävät
vanhanaikaisessa kaivoksessa se-
kä odotukset sen nopeasta uudis-
tamisesta. Ruotsalaiset ryhtyivät
nopeasti johtamaan toimia tuomil-
laan uusilla menetelmillä ja uudis-

tuneen kaivoksen tuotanto kasvoikin nopeasti.⁹ Ruotsalaisia tarvittiin Pitkärannassa vuonna 1880 suuri määrä toiminnan käynnistämiseksi, mutta myöhemmin pärjättiin pienemmälläkin määrällä. Osa ruotsalaisista palasi kotiin ensimmäisen vuoden kuluessa, mutta jo 1880-luvun alusta Pitkärantaan alkoi hyvien suhteiden ansioista virrata uusia ruotsalaisia ammattimiehiä perheineen. Syntynyt ketjusiirtolaisuusyhteys säilyi toiminnassa koko Pitkärannan kaivoksen vuoteen 1904 päättyneen toiminta-ajan.

Pitkäranta oli 1800-luvulla hyvin kansainvälinen yhteisö, jossa oli ruotsalaisten lisäksi paljon suomalaista työväkeä, muutamia saksalaisia ja norjalaisia sekä useita Venäjällä asuvia saksalaisia lasinpuhaltajia kaivoksen yhteyteen perustetulla pullotehtaalla. Ruotsalaiset elivät tässä ympäristössään pitkälti omissa oloissaan, mihin keskeisin syy oli johtava sosiaalinen asema. Pitkärannan johtavaan ryhmään kuuluneista ruotsalaisista moni oli perheellinen, mutta muutamat poikamiehet menivät naimisiin Pitkärannassa tapaamiensa naisten kanssa. Nämä naiset olivat paikallista parempaa väkeä: kansakoulun opettajia, paikallisen virkamiehen tyttäriä ja kaivoksen saksalaisen johtajan tyttäriä.

Vain harva yhteensä noin 130:stä Pitkärannan ruotsalaisesta jäi lopulta Suomeen.¹⁰ Pitkärannan siirtolaisuus ei ollut silti mitään kausisiirtolaisuutta, vaan laaja ja moniulotteinen osallisuudessa vaikuttanut siirtolaisuusprosessi. Vaikka Pitkärannan ruotsalaiset halusivat elää ruotsalaista elämää, olivat he avoimia ympäristölleen

Kuvaaja: Pitkärannan ruotsalaisten määrät vuosina 1880–1904.

Lähde: Viipurin lääninkanslia Bbc. Ulkomaanpassiluettelot 1880–1885. MMA; SBC Kopperbergs län och Örebro län emigranter och immigranter 1880–1904. CE 6485–6505 & CE 6333–6357. RA; Impilahden kirkonkirjojen historiakirjat ja rippikirjat 1880–1904. MMA.

ja valmiita toimimaan sen vaatimusten mukaan. He opettelivat kieltä ja asuinmaansa toimintatapoja, mutta ainakaan useimmat eivät halunneet missään tapauksessa assimiloitua asumismaahansa.

Assimilaatio saattoi jopa olla Pitkärannan ruotsalaisille uhkakuva. Esimerkiksi kymmenen vuotta työnjohtajana ollut Johan Petter Drake pelkäsi liian pitkän oleskelun Pitkärannassa johtavan siihen, että hänen lapsistaan tulisi aikuisuttuaan Venäjän valtakunnan kansalaisia, mitä hän ei pitänyt kovin suotavana.¹¹ Ruotsalaisten tarkoitus olikin tehdä Pitkärannassa haastavaa työtä ja saada mahdollisuuksia päästä nopeasti eteenpäin vuorimiehen urallaan, mutta pysyä ruotsalaisina. Kukaan Pitkärannan ruotsalaisista ei vaihtanut kansalaisuuttaan kaivoksen toiminta-aikana.¹²

Suomen kansalaisuuden ottaneita ruotsalaisia oli tutkittuna ajanjaksona paljon, sillä vuosina 1870–1905 Suomen kansalaisuuden ottaneista ulkomaalaisista yli 45 prosenttia oli ruotsalaisia, mutta vain pieni osa oli ansiotyös-

sä olevia ammattimiehiä ja asiantuntijoita.¹³ Monet naturalisoidut ruotsalaiset halusivatkin kansalaisuuden voidakseen hankkia Suomesta omistuksia tai hallitukseen saamaansa perintöä. Yritysten palveluksessa olleille ammattimiehille kansalaisuuden ottaminen ei ollut minkään etujen vuoksi niin tärkeää. Se, etteivät Pitkärannan ruotsalaiset muutamaa harvaa poikkeusta lukuun ottamatta assimiloituneet tai edes vahvasti integroituneet, näkyi siinä, että lähes kaikki Pitkärannan ruotsalaiset palasivat takaisin kotimaahansa tietyn ajan jälkeen.

Kaivoksen ruotsalainen johto pyrki kuitenkin aktiivisesti lähentämään kaivoksen kulttuurillisia ja sosiaalisia ryhmiä erilaisin yhteisin juhlin, joten vaikka ruotsalaiset pitivät assimilaatiota epätoivottavana, kannustivat he itseään ja muita keskinäiseen kanssakäyntiin. Tämän nähtiin myös lisäävän työdynamikkaa ja parantavan arkipäivän viihtyvyyttä.¹⁴

Vaikka Pitkärannan siirtolaisuus oli marginaalista Ruotsin siirtolaisuushistorian valossa,

kertoo se paljon omasta ajastaan 1800- ja 1900-lukujen vaihteesta. Lähinnä Pohjois-Amerikkaan suuntautuneen massasiirtolaisuuden rinnalla tapahtui jo vuosisatoja tavallista ollutta ammattilaisten siirtolaisuutta Euroopan sisällä. Näiden ammattilaisten kokemusmaailma 1800-luvun lopussa kuului kuitenkin vallitsevaan massasiirtolaisuuden aikakauteen ja eurooppalaiset kasvavat keskuksat joutuivat kilpailemaan ammattityövoimasta vanhojen keskusten ja Pohjois-Amerikan kanssa.

Outokumpu Pitkärannan seuraajana

Pitkärannan ruotsalaisten ja heidän ympärilleen syntyneen suhdeverkon vaikutus Suomessa ei loppunut Pitkärannan kaivoksen lakkauttamiseen vuonna 1904. Ruotsalaiset olivat muodostaneet Pitkärannassa oman sosiaalisen ryhmänsä, johon liittyi keskeisessä asemassa olleita muidenkin maiden kansalaisia, lähinnä saksalaisia ja muutama seudun johtava suomalainen. Hyvin keskeisesti Pitkärannan ruotsalaisten ydinjoukon ympärille olleeseen verkostoon kytkeytyi Pietariin asettunut Trüstedtin perhe. Perheen isä O. G. Trüstedt oli Meyer & Co.:n asettamana Pitkärannan kaivoksen johtajana ruotsalaissiirtolaisuuden alusta vuoteen 1890. Hän hoiti lähinnä hallintoa nuoren ruotsalaisen insinöörin Gustaf Gröndalin johtaessa käytännön kaivostyötä.

Trüstedtin kolme tytärtä menivät naimisiin ruotsalaisten kanssa, yksi näistä ruotsalaisista tosin ei liittynyt Pitkärannan siirtolaisuuteen. Franzeska tyttären puoliso-

si tuli Gustaf Gröndal ja Marien puolisoiksi Pitkärannan myyntiedustajaksi Pietariin kiinnitetty Albin Herlitz. Trüstedtin poika Otto puolestaan opiskeli vuorimiestäitoja Falunissa ja työskenteli sen jälkeen Pitkärannassa.

Pitkärannan ympärille syntyneet suhdeverkosto tuli näkyviin erityisesti Outokummun kuparin löytämisen ja kaivoksen perustamisen yhteydessä vuodesta 1908 alkaen. Outokummun alkutaipaleella keskeisen ja johtavan roolin saanut Otto Trüstedt käytti suhdeverkkoaan ja niinpä Outokummun käytännön töitä johtivat entiset Pitkärannan ruotsalaiset Claes Törnqvist ja Johan Edvard Drake. Törnqvist ei ollut palannut Ruotsiin, mutta Draken tausta on monimutkaisempi. Hänen isänsä oli ollut kymmenen vuotta Pitkärannan työnjohtajana ja hän oli viettänyt suuren osan lapsuuttaan Suomessa. Hän hankki vartuttuaan vuorimiestäitoja Ruotsissa ja Yhdysvalloissa ennen kuin asettui isänsä suhteiden ansiosta ensin Outokumpuun ja myöhemmin Ruskealan marmorikaivokselle.¹⁵

Outokummun malmin myymisen Pietarissa Trüstedt taas järjesti langolleen Albin Herlitzille, joka oli toiminut myös Pitkärannan edustajana Pietarissa.¹⁶ Pitkärannan ruotsalaisten vaikutus suomalaisen kaivoshistoriaan jatkui vielä Petsamon nikkelin yhteydessä, sillä toinen esiintymän löytäjistä, Hugo Törnqvist, oli Claes Törnqvistin poika. Pitkärannan ruotsalaissiirtolaisuus ei liikuttanut suuria massoja, mutta jätti pysyvät merkkinsä Suomen vuoriteollisuuden historiaan.

Viitteet

¹ Laine, Eevert. Suomen vuoritoimi 1809–1884. Osa I. Yleisesitys. Helsinki 1950, s. 583–585.

² Furuohjelmin raportti Ruotsiin tehdystä opintomatkasta 1878. Vuorihallitus Ee4. KA.

³ Laine, Eevert. Suomen vuoritoimi 1809–1884. Osa II. Ruukit. Helsinki 1948. s. 48; Trüstedt, Otto. Die Erzlagerstätten von Pitkäranta am Lagoda-See. Helsingfors 1907, s. 37.

⁴ Norman Hans. Amerika eller Örebro? En undersökning av utvandringens lokala variationer från Örebro län. Teoksessa: Kälvemarm, Ann-Marie (toim.) Utvandring. Den svenska emigrationen till Amerika i historisk perspektiv. Malmö 1973. s. 84.

⁵ Tämä näkyy selvästi esimerkiksi Falunissa ilmestyneen Falu Posten -lehden vuosien 1879–1880 numeroissa esiintyvistä voimakkaasta siirtolaisuusmahdollisuuksien mainostamisesta. Falu Posten -lehti. Kungliga Biblioteket. Tukholma.

⁶ Carlsson Sten. Chronology and Composition of Swedish Emigration to America. Teoksessa: Åkerman, Sune & Norman, Hans (toim.). From Sweden to America. A. History of the Migration. A Collective Work of the Uppsala Migration Research Project. Uppsala 1976, s. 119; Norman, Hans & Runblom, Harald. Transatlantic Connections. Nordic Migration to the New World after 1800. Oslo 1987, s. 70: Yhdysvaltojen vetovoima oli niin suuri, että lähes 98 prosenttia ruotsalaisten valtamerten takaisesta siirtolaisuudesta

vuosina 1871–1925 suuntautui sinne.

⁷ Warg, Stefan. Migration, giftermålsmonster och fertilitet i norrbottensk gruvindustri 1890–1930. Umeå 2002, s. 52–53.

⁸ Jangfeldt Bengt. Svenska vägar till S:t Petersburg. Kapitel ur historien om svenskarna vid Nevans stränder. Trelleborg 1998, s. 182.

⁹ Trüstedt 1907, s. 37.

¹⁰ Määrästä vajaa 50 oli varsinaisia vuorimiehiä, muut olivat perheenjäseniä. Kaikki eivät olleet Pitkärannassa samaan aikaan.

¹¹ Drake, Torsten. Johan Petter Drake. Rättvik 1976. Painamaton

käsikirjoitus, s. 12. (Kopio kirjoittajan hallussa)

¹² Impilahden kirkonkirjat: ripipikirjat 1890–1900. 039 IAa14. MMA; jokainen on kirjattu Ruotsin kansalaiseksi.

¹³ Miettinen, Pentti. Vuosina 1870–1905 Suomen kansalaisiksi tulleet ulkomaalaiset. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto 1959, s. 40, s. 43.

¹⁴ Bergström, Richard. Pitkäranta bruk: hågkomster från åren 1888–1920. Viborg 1930. Painamaton käsikirjoitus. Dö. I. 36. HYK.

¹⁵ Törnqvistin kirjeet Trüstedtille 1.9.1909–3.4.1910. Outokummun

arkisto. 0.14. ELKA; Drake, Torsten. Johan Edvard Drake. Rättvik 1976. Painamaton käsikirjoitus (kopio kirjoittajan hallussa); Annala, Vilho. Outokummun historia 1910 – 1959. Helsinki 1960, s. 42, s. 22; Kuisma, Markku. Kuparikaivoksesta suuryhtiöksi. Outokumpu 1910–1985. Forssa 1985, s. 10.

¹⁶ A. Herlitzin kirje Hackman & Co.:lle 12.2.1913. Outokummun arkisto. ELKA; Enblom, Sten & Sandelin, C. F. Viipurilainen kauppahuone. Hackman & Co. 1880–1925. Espoo 1991, s. 297.

Kevään MEV-seminaari Siirtolaisuusinstituutissa

Muuttoliikkeen ja etnisyytutkimuksen (MEV) -seminarin kevään 2005 teemana oli maahanmuutto. Tutkija Mika Salo Turun yliopiston poliittisen historian laitokselta esitelmöi teemasta "Suomi suomalaisille - Argumentit maahanmuuttoa vastaan Suomessa vuosina 1990-2003". Hänen pro gradu -työnsä on luettavissa www-osoitteessa: <http://www.migrationinstitute.fi/db/articles/pdf/webreports6.pdf>.

DaisyLadies ry:n puheenjohtaja Hülya Kydön esitelmässä "Maahanmuuttajanaisten näkökulma asumisesta suomalaisessa yhteiskunnassa" käsiteltiin yhdistyksen laajaa toimintaa Turussa ja muualla Suomessa.

(Kuvat: Jouni Korkiasaari)

Hülya Kydö

Mika Salo